

Drezda leégése egy lendvahosszúfalui levente szemével

A történelmi eseményeknek a különféle tudományágak általi vizsgálata már rég nem hagyatkozik kizárólag a „száraz” adatok és az „objektív” tények számbavételére. A nagy világegészek krónikájának felvázolásában is egyre nagyobb szerepet kap az emberi- és az anyagi áldozatok számszerű felsorakoztatása mellett a szóbeliségben megőrződött visszaemlékezésekben, élettörténetekben megjelenő egyéni dimenzió. Az „oral history” módszer segítségével a történettudomány mellett a néprajz is újabb és újabb szempontok felvetésével segítheti az I. és II. világháború krónikájának megismerését. Ezen írás most arra vállalkozik, hogy a ma Hosszúfaluhegyen élő Hancs Ferenc vissza-

emlékezésein keresztül mutassa be, hogyan élte meg az egykori magyar levente a II. világháború véres eseményeit, köztük Drezda lebombázását is.

De vajon milyen történelmi események sodrában került az alig 18 éves Hancs Ferenc levente társaival Drezdába? A leventekötelezettség Magyarországon azon következményre vezethető vissza, hogy az 1920. évi trianoni diktátum megtiltotta hazánkban az általános hadkötelezettségen alapuló katonaság fenntartását és mindössze 35 000 főre korlátozta annak létszámát. Az országunkat körülvevő kisantant államok ugyanekkor együttesen mintegy 500 000 fős hadsereggel rendelkeztek. Ennek némi ellensúlyozására

vezették be Magyarországon a leventeoktatást. A leventeintézményt az 1921. évi LIII. tc. alapította meg. A részvételt 12 évestől 21 éves korig, illetve a katonai szolgálat megkezdéséig írták elő. Kezdetben azok részére tették kötelezővé, akik nem tanultak tovább középiskolában, de az 1939. évi II tc. a képzést egységesen kiterjesztette az ifjúságra és önkéntes alapon a 10-19 éves lányokra is. A leventeegyesületekről 1941-ben külön rendelet jelent meg, amely a hazafias és vallásos nevelést szorgalmazta. A második világháború alatt a leventéket igyekeztek bevonni a honvédelmi munkákba. Végül a leventéknek drámai sors jutott: az 1944 őszétől 1945 elejéig tartó időszakban besorozták őket.¹

Horthy Miklós kormányzó 1944. október 15-én bejelentette, hogy fegyverszünetet kért a Szovjetuniótól, ami azonban nem sikerült. Még aznap este elhangzott Szálasi Ferenc hadparancsa a rádióban, amelyben bejelentette a hatalom átvételét és a totális háború folytatását Németország oldalán. A Szálasi-kormány és a magyarországi SS- és rendőri alakulatok parancsnoka 1944. október 23-án egyezményt írt alá a Waffen-SS magyar hadosztályának felállításáról. Ez a katonai megállapodás képezte az alapját annak a rendelkezés-sorozatnak, amelynek értelmében magyar fiatalok kerülhettek Németországba a Wehrmacht kiképző központokba és a magyarországi Waffen-SS önkéntes gránátos egységeinek növendékei közé.²

A ma Szlovéniához tartozó, egykori Zala vármegyei lendvai járás leventéinek bevonulása 1944 őszén kezdődött el. Október 15-én kihirdették, hogy az 1926-ban született leventék másnap jelentkezzenek Lendván. Innen Balatonfűzfőre vitték őket, ahol honvédelmi hadiüzemi szolgálatot teljesítettek magyar csendőrök felügyelete alatt. Kérésükre karácsonyra hazaengedték őket szabadságra január másodikiként visszatéréssel. Mivel azonban a front elérte a Dunántúlt, ők nem mentek vissza. Ezen leventéknek a

lendvai nemzetőréségen kellett jelentkezniük január 8-án, amikor is Körmentre, majd Németországba szállították őket. Köztük volt Hancs Ferenc is, akit több társával együtt Drezdába irányítottak, ahol speciális kiképzésben részesültek.

A második világháború előtt Drezda a legszebb németországi városok közé tartozott. A háború alatt a szászországi városról az volt az általános vélemény Németországban, hogy a nyugati szövetségesek azért nem bombázzák, mert a városban kevés hadiipari üzem működik. A 600 000 lakosú városban 1945 februárjában 1 200 000 ember tartózkodott. Az előretörő szovjet hadsereg mintegy 100 kilométeres távolságban volt keletre a várostól, előle pedig több százezer ember menekült, legtöbbször a jelentős vasúti csomóponttal rendelkező Drezdába.

1945. február 13-án, este 10 óra 10 perc körül kezdődött a város bombázásának első hulláma. 244 repülőgép szórt le gyújtóbombákat a városra és iparnegyedére, hogy az égő épületekkel megjelöljék a célpontokat a következő támadásra. Éjfél után 1 óra 30 perckor kezdődött meg a légitámadás második hulláma 529 bombázó részvételével. A harmadik támadás február 14-én következett be, mintegy 10 perccel dél után, amelyben amerikai repülőgépek vettek részt. A bombák fajtáiról és töltetéről mind a mai napig tart a vita. Hivatalosan egyetlen kénbombát sem dobtak a városra, ám szinte mindegyik túlélő az ellenkezőjét állítja.³ Akárhogyan is, tény az, hogy Drezda egy körülbelül 15 négyzetkilométernyi egybefüggő lángtengerré vált. A támadó pilóták tanúsága szerint a Drezdából emelkedő lángcsóvát 200 kilométeres távolságból lehetett észlelni. Az 1945. február 13. éjszakai és 14-i bombázás azonban végzetes volt a város lakosságára, a rengeteg ott tartózkodó menekült és katona számára. A „drezdai éjszakában”, ahogyan azóta emlegetik ezt a bombázást, a legóvatosabb szakmai becslések szerint 120, mások szerint

pedig akár 300 ezer ember vesztede életét.

A visszaemlékező, a Drezda lebombázását át- és túlélő Hancs Ferenc 1926. március 31-én látta meg a napvilágot az akkor Jugoszláviához tartozó Lendvahosszúfaluban. Nehéz, tragédiákkal terhes gyermekkor jutott osztályrészéül. Mivel szüleit korán elvesztette, nagyszülei nevelték testvéreivel együtt. Bár a nyolc elemi sikeresen elvégezhette, nem válthatta álmát valóra, hogy gépészinas legyen, hiszen egyre idősödő nagyszülei mellett igencsak ki kellett vennie a részét a házköri munkából. Tejet hordott, kapált, segédkezett a szántásban, vetésben, aratásban, akárcsak a többi falusi gyermek. 1941. április 6-án a német, majd április 16-án a magyar alakulatok bevonulásának volt 15 éves „gyerek-ember” szemtanúja a visszatért, nemzeti színekbe öltözött Lendva városában. Az ünneplő tömeg, a viseletbe öltözött lányok, a bevonulást követelő tüntetések, a zászlóval díszített épületek nagy hatást gyakoroltak rá. Kortársaihoz hasonlóan még ebben az évben ő is tagja lett az alsólendvai leventeegyletnek. Így emlékezik vissza életének erre az időszakára: *Kedden és azt hiszem pénteken délután köllött mennyi leventébe. Az iskola vége után, 15-16 évesen vót az embör köteles a leventék között lenni. Apródnak nevezték a legfiatalabb csoportot. Tanultuk az akkori rendfokozatokat, minden rangjelzist köllött tudni. Ez ilyen katonai kiképzés előtti oktatás volt. Katonadalokat, meg azt a sok Sztálin-ellenes nótákat, meg oroszellenes nótákat szoktuk dalolni. A puskafoágást gyakoroltuk, a díszmenetet, a kúszást... az mellett még volt ott sport, futball, kerekvetés, kalapácvetés, kinn a futballpályánál. A leventének csak sapka járt, olyan katonasapka, csak másabb anyagból, meg vót egy jelvény rajta. A kiscsoportból 1943-44-ben átkerültem a legénysorba.*

1944-ben pedig az 1926-ban született kortársaival együtt besorozták. Első állomáshelye Balatonfüzfő volt. Egy nitrokémiai hadiüzemben dolgozott társaival együtt

egészen karácsonyig. Itt találkozott először román munkaszolgálatosakkal és orosz hadifoglyokkal, az ő nyomorúságukat látva tapasztalta először a saját bőrén a háború embereket megnyomorító voltát. Tartalékos főhadnagyuk segítségével sikerült kiharcolniuk, hogy a karácsonyt otthon tölthessék, azzal a feltétellel, hogy január 2-ra visszatérnek a laktanyába. Mivel azonban az ünnepek alatt olyan híreket hallottak, hogy az oroszok már Székesfehérvár alatt vannak, elhatározták, hogy nem mennek vissza. A hadsereg azonban nem tudta nélkülözni őket: január 8-án 30 fiatal lendvai legénynek hazulról hozott kis batyujával gyülekeznie kellett az alsólendvai Korona Szálló egyik termében. Onnan rövid orvosi vizsgálat után az állomásra vezényelték őket, a vonatuk pedig délután 3-kor már indult is Körmentre. Az ottani kaszárnyában Hancs Ferenc visszaemlékezései szerint 48 Lendva-vidéki fiatal volt elszállásolva, akik itt csak igen rövid ideig tartózkodtak, hiszen január 21-én marhaszállító vagonokban már útnak is indították őket Németország felé, mintegy ötszáz, más vidékről származó társukkal együtt.

Az idősebbek itt maradtak Körmenten, 500 személy nem ment ki. Ahogyan Németországba értünk, minket ott, a 48 személyt, akik magyarok voltunk, mindjárt külön tettek. Azokat a lengyeleket hogy hová vittik, azt nem tudom megmondani. Tudtuk, hogy Németországba menünk, de hová pontosan, azt senki se tudta. Küronya Jenő, a lendvai polgári iskolai igazgatója talán egy-két nappal azelőtt, mint elindultunk, ott kint Körmenten egy beszédet tartott, hogy biztonságba leszünk... bátorított bennünket. Örömet mentiünk el, igazán, mert itthon se vót rózsás az élet.

Égerbe január 26-án este érkezünk, nagy hó vót. Valami négy napig vitt a vonat minket, mikor fölébredtünk, hófúvások vótak, legalábbis 40 centis hó. Közel vótunk a röptérhöz. Először is elvittek bennünket egy fertőtlenítőbe. Le köllött vetküzni anyaszült meztelenre, mindenkinek

a ruháját összekötni. Aztán az a meleg, száraz gőz azt át sütötte úgy, hogy ott egy tetű se maradt meg. Nem lehetett a ruhát megfogyni, ollan forró vót. Mi meg addig a fürdő alatt vótunk. Ottan vót egy magyarul beszélő német katona, Magyarországról vót biztos. Tartott ő egy beszédet, hogy ottan jelentkezhattunk volna hungaristáknak. Közülünk egyse, hanem más fiatalok, egy szakasznyi, tán 20-25 ember jelentkezett, páncéllhárítónak. Azok már másik nap átöltöztek német uniformába, mentek gyakorlatozni. Azzal az ígérettel csalogattak bennünket, hogy visszajövünk Magyarország területére, az oroszok ellen harcolni, ha belépünk hungaristának. Úgy gondoltuk, hogy ha idáig elhoztak bennünket, akkor vigyenek tovább is, ha akarnak. Mi önként nem jelentkezünk ide se, meg máshová se! Aztán így békén hagytak. Ott vótunk február 8-ig, egy erős hetet. Az ég világon semmit se csinátunk, civilbe vótunk még, aztán minden este, vagy délután kaptunk szemet, hogy éjjel tüzeltünk. Hó vót, erősebb tél vót, mint nálunk.

Egy hétig tartott ez. Egy hét után újra föl a vagonokba... irány Drezda. Összútt vótunk, mind a 48 Lendva-vidéki ember. Minket ott Égerbe kiválasztottak, azok a vendek ott maradtak tovább. Hogy meddig maradtak, vagy hová jutottak, ezt nem tudom. Drezdenbe érkezve megkaptuk a német uniformát. A civil ruhánk ottmaradott: sokszor viccből montam, hogy elmenek érte! Le köllött vetküzni egészen, kaptunk mindent: inget, alsunadrágot, bakancsot, zubbonyt, sapkát, derékszíjt, zoknit, söték kék színű nadrágot. Olyan volt, mint a sínadrág. A légi erőkhöz tartoztunk, a Luftwafféhoz. Semmiféle fegyverünk nem volt, csak személyi tárgyak voltak nálunk: a bicska is, amit otthattam, amikor elfogtak az amerikaiak.

Drezdenben első nap semmilyen foglalkozás nem volt. Kaptunk szobát, mindenkinek az ágya le vót terítve pokrucce. Minden nap köllött a szobatisztaságot tartani. Amelyik szoba a legtisztább vót, az kapott két száll cigarettát koponyánkint. Ez vót a jutalom. De olyan címen

án, hogy SS-Zögling, növendék. Pedig közülünk senki sem akart jelentkezni az SS-bez. Nekiünk a karunkra nem írták be az SS-alakulatok jegyét, mert rövid volt ott az időnk.

Két-három hét után jelentkezett egy olasz, aki törve beszélt magyarul. Azt tudtuk, mikor mit akarnak, aufstehen – felkelni, frühstück – reggeli... Minden szobából egy ment a kávéért. Aztán ottan kezdtek tanítani bennünket a puskahasználatra. Nem fordított ott senki se magyarra. Esetleg kirajszolta a táblára, hogy mi mit jelent. Megtanultuk a vigyázállást, az előugrást, a menetelést. Itt is egybe vótunk mind a negyvennyolcan, csak külön-külön szobában, a többiek azok németek voltak mind. A König Georg kaszárnyában vótunk elszállásolva. Nem is vótunk elszomorodva kezdetkor, nem volt közöttünk olyan elgondolkodás, hogy mi lesz velünk: rend is volt, ruha is, étel is.

Húshagyó kedden, február 13-án éjjel volt az első dresdeni bombatámadás. Éjjel két esetben, másnap nappal egy esetben bombáztak. Mink fönt vótunk az emeleten, aztán le kellett mennünk a pincébe, ott egy 30 centiméteres betonfalú óvóhely volt kialakítva. Akkor nem volt nálunk más, mint a gázmaszkárium, szépen sorba le kellett üldögényi. Nekiünk még sisakunk se volt. Zörögtek az ablakok, pattogott le a fal, mintha minket találtak volna el. Ez este olyan 10 körül kezdődött. A támadás előtt a szaréna mindig elbőgte magát. Mikor vége volt az első bombázási hullámnak, körülbelül éjfél tájban felmentünk a szobákba, az ágyakon vastagon állt a por, a mész. Az ablakok kiverve, az ajtók kinyitva, légnyomást kaptak. Kiszakadoztak. Villany se volt, meg összeköttetés a világgal se. Rendet kellett csinálni, mert nem is tudtunk hová lefeküdni. Nem volt káosz a laktanyában, jöttek intézkedni a tiszték. Abogy kinéztünk az ablakon, lehetett látni egyik felől a röpteret, másik oldalon meg a várost, hogyan égett. Amíg az ember szeme ellátott, csak tűz meg tűz volt mindenfelé! A bombázások miatt a nép, mint a hangyabolybú, amelyiket szétrúgnak, úgy menekült ki a városbú. Kis kocsikon, mindenki

sírva cipelt valamit, ki ágyi ruhát, ki ezt, ki azt. Mivel a bombázástól minden összeköttetés megszakadt, a német vadászpilóták még a parancsot sem kapták meg, hogy felszállhattak volna. Pedig a pilóták a repülőkabinban várták a parancsot. Ejjél után 2-3 órákor meg jött a második hullám, ami még erősebb volt. Újra futni kellett le. Mire kiviláglott vége lett a második hullámnak is, de nem bírtunk aludni amúgy se a nagy zűrzavartól körülöttünk. Senki se tudta mi következik, merre tartunk. Másnap, szerdán reggel már nem maradtunk bent a kaszárnyában, menekültünk ki a városból gyalog. Előtte is már gyakorlatoztunk azon az erdős helyen, olyan fenyőfás hely volt. Nemcsak a katonák, hanem a civilek is odamentek, több ezer ember volt ott a szabadban. Mindenki el akarta hagyni a várost, mert az egy lángtenger volt. De mink se bírtunk igazán megnyugodni, mert mindenki még távolabb ment a várostól. Mink onnan néztük a harmadik támadást, mikor jöttek a repülő rajokba. Az első vezérgép az egy olyan fehér rakettát küldött, egy olyan kisszerűt, oszt abba a pillanatba az összes kidobta a bombát. Ezt magyarul szőnyegbombázásnak nevezik. Ott aztán utána nem maradtott élve senki sem, ez napközben volt, olyan 10 óra felé. Ez egy jó félóraig, háromnegyed óráig tartott. Egy kört levágtak, oszt jöttek a második hullámba, két-háromsorosan jöttek. Amiko ennek az egész támadásnak déltájban vége lett, akko visszamentünk összeszedelőzködni a kaszárnyába. Aztán levezenyelték bennünket a városba, hogy meentsünk mindent, amit menteni lehet az égő házakból, üzletekből. Körbevezettek bennünket a városban az égő, füstölő romok között. Olyan pusztítást végeztek ezek! Azt akarták, hogy mink ezt lássuk. Nem volt ott Nap se! Ha a bomba megnyitotta az épület egyik falát, omlott a többi is, a bútorok mind bele voltak roskadva. Félték, hogy kiüt az epidemia, kezdenek a hullák bűzlenni, ezért a helyszínen elégették a hullákat. A templom az kimagaslott a többi láng közül, az talán 3 napig is égett. Más nem maradtott, mint az üszkös falak, amik téglából voltak és nem égtek

el. Az egész temetőt mind felszántották a bombatölcsérek. Ott egy hétig nem lehetett az utcát meglátni végig, olyan füst, hó, lángolás volt. A tűzvésznel lehet, hogy a szél is szerepet játszott, de nem csak arról volt szó. Voltak azok a 60 centiméteres bombák, amelyiknek egyik fele üres pléh, a másik fele meg megvan töltve foszforral. Ezeket a foszforbombákat szórták milliószám. Tanultuk már a levetében is, hogy az a cserepet, sindőt átüti, oszt mindenre szétfröcsköl, meggyújtja. Azt a sötétbe, már bizonyos magasságba lehetett látni, hogy égett, szétszóródott, felgyújtott mindent, ami csak éghető volt. Utána, mikor kiégett volt neki egy olyan kannára való maradékja.

Felsorakoztattak bennünket, és kellett menni menteni a menthető. A helybeli civil nép is, meg a katonaság is úgy dolgozott, mint a hattyúk, bordták ki a házakból, válogatták ki, ami éppen maradt, a bútorokat, élelmet, edényeket, kompótokat. Volt, hogy éppen csak le tudtuk vinni a térre, már égett is a ház, ahonnan kiboztuk. Ki kellett üríteni az üzleteket, hogy ami megmaradt, ne legyen a tűznek a martaléka. Mint mondtam, ott olyan füst volt, hogy egy hétig nem lehetett látni a napvilágosságot. Égett, bűzlött, füstölt a város, az északi szél meg még segített a tűznek. A laktanyában is minden ablak, ajtó ki volt törve, ott is rendet kellett csinálni. A bombázás után el akartunk menni templomba, de nem volt se templom se istentisztelet, csak romok voltak, takarítás, üszkös falak. A mi kaszárnyánk az nem kapott telitalálatot, csak az ablakok, ajtók rongálódtak meg. Körülötte a röptér, a város részei jól fel voltak szántva. Egyszerűen borzasztó, leírhatatlan, amit ott az ember átélt, meg hát a látvány utána, az mind itt bent van! Sose felejttem el, hogy a gyakorlóterünk mellett mennyi nyúl, meg őzike volt, amelyikek meg voltak vadulva a bombázásoktól.

Egész február hónapban még Dresdenben a barrikádokat csináltuk, mert közeledtek az oroszok. Elkezdtek olyan 4 méteres hosszú, fehér fönkökkel erődíteni a várost. A kaszárnya melletti gyakorlóterre naponta kijártunk, de nem volt nekünk fegyverünk, úgy gyakorlatoztunk.

Még nótáznunk is kellett. Volt olyan gyakorlat, ahol mondták a tisztek „ein Lied!”, oszt akkor nekünk kapcsolni köllött, és énekeltünk egy magyar nótát. Amelyik legjobban tetszett nekik az az volt, hogy: „Márványkőből, márványkőből van a Tisza fekeke, gyöngye vagy még, gyöngye vagy még babám a szerelemre. Gyöngeséged nem annyira sajnálom, szép vagy babám, jó vagy babám, nehez tőled elválnom.” Ezt 3-4-szer is elénekeltük, ahogy a városon keresztül mentiünk gyakorlatra, vagy jöttünk vissza. Kellott, hogy menjen a nóta, ha nem ment, nem jól kezdtük el, vagy belesültünk, akkor volt ám büntetés: binnlegen-aufstehen! Ott nem lehetett kecmeregni. A nótával azért nem volt sok gond, mert mink leventébe jártunk, oszt ott is úgy volt, Lendván régigvonulva mindig énekeltünk.

Akkor minket Dresdenből elhoztak, mert valahogy úgy akarták a németek, hogy nem adnak az oroszok kezére. Mert talán, ha oroszok fogtak volna el bennünket, nem jöttünk volna haza egyikünk se. Vagy Szibéria, vagy halál a helyszínen...

Március elején már úton voltunk Münchenbe. Előtte való nap már el volt készülve a csomagunk, nem igazán volt másunk, mint egy gázmaszka, meg egy pokruc. Mi nem tudtuk, hogy hova megyünk, csak feltételeztük. Mind az összesen, mink 48-an, mink mindig együtt voltunk. Volt velünk kísérőnek egy hadnagy. Volt, hogy amerre mentiünk úgy lebombázták a vasutat, hogy a szerelvény két napig csak egy helyben állt. Így hat napig tartott az egész. Ahol megállt a vonat, azokon az állomásokon volt vöröskeresztes segítségnyújtás, élelmiszerosztás. Ki ott átvonult, az kapott melegételt. Mikor odaértünk Münchenbe, ott egy szobornak a törbibe várakoztunk sokáig. Onnant akkor Ulach nevezetű müncheni külvárosba gyalogoltunk ki, ott volt a légvédelmi tüzérség. Ott már egy ágyú se volt. Le voltak szerelve. Minden állásnál volt egy barakk is 10 embernek, mindegyik barakkban helyet foglaltunk. Kiképeztek ott bennünket telefon-összeköttetőnek. Mikor mink odakerültünk, ott se volt más, mint kiégett,

elüszkösödött épületek. A város utcáin kétféül romok és törmelék volt úgy eltakarítva, hogy az utcán éppen hogy lehetett menni gyalog. Mégis mindennap találtak célpontot amit bombázni köllött. Münchenben is kevés olyan nap volt, hogy ne támadták volna az amerikaiak, angolok. Ott gyakorlatoztunk április 20-ig, szedtük le a reflektorok közötti kábeleket, kerékpárokkal szedtük össze a távírószinórokat, egy helyre leraktuk, onnan hozta be a teherautó. Aztán volt egy olyan raktárhelység, hogy akik ott maradtak, azoknak át kellett tekerni másik rollnira a kábelt és ahol kellett megjavították, szigetelték.

Április 20-án volt a Hitlernek a születésnapja. Akkor volt az egész kiképzésnek vége. Volt egy bankett rendezve. Kaptunk fél liter pezsgőt vagy olasz palackozott bort, 15 deka bonbon-cukrot, egy pakli cigarettadohányt, meg még nem tudom mit. Két kiképzőtisztünk volt, Hausmann meg Willbrock, ezek voltak velünk este 11-ig. A szakács a konyhán orosz fogoly volt. Ebédnek kaptunk egy kis levest, egy kis krumplit hússal meg pudingot ingyenség gyanánt. Addig sose láttam pudingot.

Az orosz csapatok már vészesen közeledtek München külvárosa felé, ágyúszótól volt hangos a vidék, amikor a leventékből verbuválódott kis csapatot német kiképzőtisztjeik felkészítették a megadásra, fehér zászlót rakattak ki velük a bunkertükre, és magukra hagyták őket. Számukra akkor már nyilvánvaló volt, hogy aki csak teheti, ne az oroszoknak, hanem a nyugati szövetségeseknek adja meg magát. A német katonákra, különösen az SS-csapatokra az azonnali kivégzés, a biztos halál várt. Hancs Ferenc és katonatársai így még azt is fontosnak tartották, hogy ne legyen náluk semmiféle olyan irat, ami ezt igazolná.

Nagyon sajnálom a képes katonakönyvemet is, de nem mertük megtartani, se azt a lemezt, amit halálcédulának mondanak. Megsemmisítettük, mert féltünk tőle, hogy megtalálják. Meg volt egy zsoldkönyvem is, mert kaptunk 300 márkát. Annak fele benmaradott, mert ha

Németországban maradtunk és nincs pénzünk, akkor felvehettük volna. A halálcédulát, meg ezeket a könyveket likvidáltuk, mielőtt elfogtak, mert veszélyes lett volna. Az SS-katonákat még a fogságban is elkülönítették. Május elsején éjszaka egyáltalán nem aludtunk, mert vártuk, hogy most biztos rajtunk ütnek, elkapnak bennünket. Nem jött senki reggelig. Akkor pedig az egyik oldalról, ahol se ház, se út nem volt, közeledtek felénk gépfegyverekkel. Amerikai katonák voltak, aztán volt: Hände off! Föl a kezekkel! Kám on! Kám on! Kám on! Összecsoportosítottak bennünket, onnan elkísértek egy kilométert, egy jó nagy házhoz nagy udvarral. Az más tele volt amerikai dzsipekkel. Ott amink volt mindent el kellett dobálnunk: zsebkést, tollat, fogót, szerszámot... Nem motostak meg. Ott már voltak német foglyok is, köztük a mi tisztjeink is. Egyszer csak hallottunk egy sorozatlövést a közelben. Ezek az amerikai katonák meg kapkották mindjárt a fegyvereket, oszt futás abba az irányba. Egy német katona egy pincéből leadott egy sorozatot az ott cirkáló dzsipekre. Oda kísérték, ahol mi voltunk, de már útközben hallottuk, hogy puskatussal ütötték és ott előttünk verték agyon, hogy csupa vér volt. De az utolsó szavaiban is azt kiabálta, hogy: Heil Hitler, Heil Hitler! Agyonverték ott előttünk, tiszta vérbe volt ott. Egy amerikai katona meg ott állt fenn egy lépcső tetején, oszt magyarázott, hogy ilyet ne próbáljon meg senki, mert erre a sorsra jutunk. Akkor valami hidegvízet lötyintettek rá, rácsaptak egy pokrócot, meg egyet alá, kibúzták valami folyópartra, onnan már csak annyit hallottunk, hogy beleeresztettek egy sorozatot. Ez volt az elrettentés!

Minket az első napon elvittek teherautókkal arról a helyszínről 3-4 kilométerre egy parasztházhoz, ahol egy hatalmas pajta volt. Ottan már egy másik helységből német katonák voltak fogságban. Két éjszakát ott töltöttünk el, de nem volt más szalma sem, csak a törmelék. Első éjjel esett olyan 10-15 centis hó, május másodikán, nappal meg kisütött a nap. Mink meg ott voltunk semmi koszt nélkül. Éhesek voltunk.

Voltak ott más német foglyok, volt némelyiknek étele, konzervei, de nem adtak. Amikor az egyik lekuporcolt, hogy egyen a konzervéből egyikünk kiemelt egyet a hátizsákjából. Sajt volt benne. Ezt közösen megettük, mégis csak ettünk valamit. WC-re nem nagyon kellett mennünk, nem volt mitől. Vízelt meg a sarokba jártunk. Aztán másik nap délután kezdték a népet onnan elszállítani teherautókkal. Mint mondtam, a németeknek a hátizsákjaik tele voltak élelemmel. Azokat mind el kellett dobálni, mert csak úgy lehetett felszállni a teherautóra. A sok hátizsák meg ott maradt halomba hányva a szajréval. Mink meg hátramaradtunk, kezdtük a hátizsákot kutatni, volt ott csokoládé, cukorka, volt keksz, zsebkendő, borotválkozó apparát... A zsebjeinket megraktuk vele, nekem volt legalábbis öt pár zoknim, borotvakészletem, 15 darab szivarom...

Aztán innen is továbbszállítottak bennünket egy nagy síkságra. Ott, mint a hangyák, több ezer német volt összetömörítve. Valami két hetet is voltunk ott. De aki csak egy kicsit is kitért a tömegből, vagy arrébb ment, oszt rágyújtott egy cigarettára, abba bele eresztettek egy sorozatot, lelőtték, mint a kutyát. S akkor nemcsak azt az egy embert találták el, hanem 3-4-et is! Reggel szedték csak össze a hullákat. Bokáig érő sár volt, nem volt annyi hely, hogy leültünk volna. Sokszor szabályosan le kellett húzodnunk, mert akár 5-6-szor is belelőttek a tömegbe egy éjjel. Reggelenként összeszedtek 20 holtestet is. Második vagy harmadik napra húztak egy szál drótot. Két-vagy három teherautó jött akkor megrakva élelemmel, konzervekkel.

Innét Ulmba szállítottak bennünket tovább. Egy hetet töltöttünk ott egy lebombázott kaszárnya udvarában, raktárában. Az egyik zabos raktár volt, három nap válogattuk ottan a zabot, ki volt égve az egész olyan büdös volt, mint a tüzes ménykű. A zabot ettük, mert nem kaptunk enni. Ott is több száz ember volt, ott már össze voltunk keveredve a vérbeli német katonasággal. Akkor aztán egyszer csak odaállított egy teherautó tele német kenyérrel. Az

olyan alakú, mint a téglá, kemény, kívülről meg kezdett valami sárga penész kiütni rajta, biztos valami német raktárban találták meg, hónapok számára elállhatott. Ezt a kenyeret a németeknek osztották, a német katonaság vöröskeresztre, de mink is kaptunk, mert német ruha volt rajtunk. Ott körülbelül egy hétig voltunk, de semmi rend nem volt, nem törődött ott velünk senki. Éberek voltunk, mint a hétszentség, csak a zabszemeket rágicsáltuk. Egy hét után újra parancs volt, fel az autókra, irány Hellbrunn!

Oda olyan teherautókkal vittek bennünket, hogy egyszerre 100 ember is felfért rájuk. Ezeknek a sofőröknek a 90 százaléka néger volt. Vittek minket Stuttgart, Régenburg, Hellbrunn. A civilek, amerre mentünk dobáltak ennivalót az emeletről a teherautóra: hol kenyeret, hol almát, élelmet, kávé csatos üvegben. Mert nyitottak voltak ezek az autók. Ott típtörték le ezt a körömet is. Jézus Krisztus!!!

Hellbrunnban már tornyot is csináltak az őrzésünkhöz. A tüskés drót az már előbb ki volt húzva az oszlopokra. Beépítettek bennünket a drótok közé. Nem lehetett onnan szólni, meg nem is volt hova, nem is kísérleteztünk. Május 9-én, amikor a németek kapituláltak, az örök egész sorozatlövészet adtak le örömiükben, a hétszentségit! Mi nem nagyon tudtuk, hogy mi lesz mivelünk, hova tesznek, hova úznek tovább minket. Hellbrunnban vártunk körülbelül június 28-ig. Több mint egy hónapig vártunk ott. Egyáltalán nem volt fedél a fejük felett, ha eső volt akkor áztunk, ha sütött a nap, szárogattuk magunkat. Fűjet téptünk magunknak, a köpec földön feküdtünk, a WC-k is csak kiásott gödrök voltak, rajta deszkával. Hálísten senki se betegült meg, mind a negyvennyolcan szépen egészben megvoltunk. Aztán Hellbrunnban már oda jutottunk, hogy naponta kaptunk friss meleg ételt. Minden csoportnak, 50 embernek volt egy vezetője, annak kellett menni élelemért. Kenyeret egész hónapban egy szikrát se láttunk, csak kekszet, Albert kekszet. Az étel az olyan spenótszerű, meg zöldség, krumpli, bab, borsó volt. Inni való, hát nem volt az se ottan. De kaptuk azokat a

könnyű és nehéz konzervákat, abban volt ilyen limonádépor, az a levegő nedvességétől összeállt ilyen kis gombucává, azt szopogattuk szomjúság ellen. A mosakodás amiko esett az eső, akko volt. Amikor esett az eső, az ember csak úgy dádertgett, még száraz hely se volt amire lefekedjünk. Valamikor június 20-28. között gyalog kimentünk az állomásra Hellbrunnba. Amikor mentünk kifelé szedtük össze a cigarettacsikkeket. Vagonokba szálltunk. Voltak akik közülünk felfigyeltek, aztán azt mondták, hogy megyünk Francia' felé.

A vonatba azt hallottuk, Marseilles felé visznek. Amerre mentünk, a francia munkások csákányozták, döngették mérjükbe a vagon, látták, hogy német vagon. A szállítóink adtak egy küblit a sarokba, abba végeztük a dolgunkat három napig. Amikor megállottunk valahol, ott kaptunk egy konzervet, de mindenki csak egyet. Tán nem voltam több akkor mán 30-40 kilónál, hétszentségit! De nem csak én, hanem mindenki közülünk. Aztán Marseilles-be értünk. Marseilles-ben egy komisszió elé kellett mennünk egy barakkba. Kérdezték, ki voltál, mi voltál, merre voltál? Mi meg nem tudtuk bemutatni a katonakönyvecskénket, mert eldobáltuk. Levették az ujjlenyomatunk, leírták az adataink, nekünk meg adtak egy A4-es papírnak a felét, arra rá volt írva a nevünk meg minden. Kint meg már várt bennünket a partizán társaság. Sorba le kellett üdögelniünk a földre. Voltak ott már olyan stájerceek, mariboriak, akik részt vettek a németek oldalán a partizánellenes harcokban. Ezeket kínozták már ottan, valami kétszázan lettek ott kiválogatva. Volt ott a sátorban egy jó nagy térkép, ott voltak gombostűre rakott kis zászlókkal kibökődve a határok. Rá köllött böknöni, hogy honnan jöttem, oszt azok megállapították, hogy melyik országhoz tartozok. Míkor bekerültünk a lágerbe, ott már külön lettünk választva minden ország szerint, magyarok, csehek, lengyelek, jugoszlávok, drótkerítés választott el bennünket egymástól.

Ottan kaptunk mink olyan fehér kenyeret, hogy össze lehetett nyomni, mint a szivacsot, csak egy fehér hab volt. Kaptunk cigarettát, csokoládét

is, meg minden nap főtt ételt, reggel kávé, minden konzervekből volt. Zsilettet is hoztam onnan, de az olyan erős volt, hogy a bátyám nem is bírta elhasználni, már meg is unta. Meg kaptunk borotválkozási krémet, pamacsot. Sátorban laktunk, sorba mint a katonaságnál, 25-en voltunk egy sátorban. A sátrak oldalát nappal fel lehetett hajtani, hogy levegőzőn. A lágerparancsnok, aki amerikai tiszt volt, mindennap végigjárta az egész tábor. Kaptunk pokrucot is, nekem még mindig meg van, de már nagyon ki van vésve, mert sokat használtuk, arra rá is van írva, hogy USA. Sokszor mondtam is már, ha meghalok, azt tegyék alá. Céljébe el is akarták szedni tőlem, de nekem volt egy német pokrucum, azzal elmaszkíroztam. Akinek volt amerikai uniformisa, cipője, azokat is elszedték, mindent, ami amerikai volt. Marseilles-ben voltunk augusztus 23-ig. Ott egy aláírásba került, és aki aláírt, az már mehetett is Amerikába. Közülünk nem ment senki, a táborban volt egy-két idősebb, aki elment.

Egyszer csak egy parancs jött augusztus 10-18. körül. Ekkor összeállítottak egy transzportot, akik jugoszláv zászlókkal, vörös csillaggal elindultak gyalog. Én a negyedik transzportba estem bele. Volt, akik közülünk már a harmadikban elment, volt aki a negyedikben, volt aki még maradt. Gráz után a partizánok már feljöttek a vagonokba pisztolyosan. Mindjárt elég durrván fogadtak. Amikor megérkeztünk Jeszenicára, az állomás ki volt világítva, rajta egy nagy vörös csillag. Pirossal, kézzel volt kivilágítva. Keserű volt a száma, előtte a horogkeresztet hordtam, most meg vörös csillagot kapok. Valami rossz rántott levest adtak ennyi, a hétszentyit!

Jeszenica után Céljébe szállítottak bennünket. Egy heti céljai tartozkodás után mehetünk csak haza. Ott is egy kaszárnyában voltunk elszállásolva, fából készült emeletes ágyak voltak benne. Nemcsak mink, hanem más szlovén katonák is. Sokan meg voltunk rakodva mindenféle amerikai hadianyaggal... Céljében azt egyheti kutatás után mind elszedték tőlünk. Nekem a köppenyem is elvették, a nadrágomat is. Szép

luftwaffés ruhám volt. Le kellett vetnem, oszt adtak valami rossz kivásott ruhát. A hétszentségit nekik, megfosztottak bennünket mindentől! Egy hétig valami szörnyű szegény kosztot tartottak bennünket, pelvás zabkenyéren. Még azon csodálkozom, hogy nem vittek el bennünket a Kocsevszki Rogra. Oda vitték leledözni az embereket, egyenesen Céljéből. Olyat is hallottam, hogy rájuk robbantották a vagon. Nekünk szerencsénk volt, minket nem vittek. Mink fegyveres kísérettel Mariborba mentünk. Mariborban kaptuk meg az eltávozást haza, onnan szűnt meg a fegyveres kíséret. Hazaeresztettek. Nem volt se pénzünk, se ételünk. Szétszórtak bennünket.

A hadifogságból kalandos körülmények között, 1945. augusztus 26-án hazatérő 19 éves fiatalembernek nemcsak azzal kellett számot vetnie, hogy katonáskodásának ideje alatt teljesen árván maradt, meghaltak nagyszülei is, hanem saját bőrén kellett megtapasztalnia azokat a változásokat, amelyeket az eredményezett, hogy egykori lakhelye a titói kommunista Jugoszlávia territóriumához tartozott. Otthon átvette a nagyszüleinek, a rokonok által szépen megőrzött gazdaságát és 1946 februárjában megházasodott. Már-már úgy tűnt, élete visszaáll a rendes kerékvágásba, mikor is eddigi katonaiéjéről való megfelelő igazolások hiányában újra be kellett vonulnia 1947 áprilisában a jugoszláv hadseregbe. Belgrádból kétévi szolgálat után került haza.

A hadak útját is megjárta fiatalembernek és feleségének négy gyermeke született, akiket akkor és most is élete értelmeinek, legnagyobb örömeinek tart, csakúgy, mint hat unokáját és három dédunokáját. Ebben találok meg az öröömöm, a foglalkozásom, amelik messzebb van, az kevesebbet jöhet, de azért szinte minden nap jön valaki, meglátogat. Hancs Ferenc mint családfeleség később a petesházi Nafta olajfinomító vállalatnál helyezkedett el, onnan ment nyugdíjba is. Felesége 1991-ben bekövetkezett halála óta egyedül él, ellátja sa-

ját magát, mindig tesz-vesz hoszszúfaluhegyi házikójában. Érdeklődése a történelem és a magyarság sorsa iránt töretlen.

IRODALOM

JOHNSON, PAUL: *A modern kor. A huszadik század igazi arca*. Budapest, 2000.

MADARAS JENŐ: *Hamvazószerda. Műegyetemisták a drezdai tűzviharban*. Budapest, 1993.

TANTALICS BÉLA: *Zalai levették a második világháborúban 1944-45*. Lenti, 2004.

JEGYZETEK

¹ Tantalics: i. m. 24–28.

² Tantalics: i. m. 36

³ 250 000 ember halt meg egy éjszakán. *Magyar Szó*, 1966. február 20. szám, 9. Ujvidék.

KEPÉNÉ BIHAR MÁRIA–LENDVAI KEPE ZOLTÁN

T É K A

LUCIUS IUNIUS MODERATUS COLUMELLA:
A mezőgazdaságról. Ford., jegyz., utószó:
Hoffmann Zsuzsanna.
Szeged, 2005, Lectum Kiadó.

A Lectum Kiadó által megjelentetett kötet az egyik legnevesebb római mezőgazdasági szakíró, Columella sokat olvasott művét adja közre. A hispaniai származású szerző, kinek életéről csak kevés adatunk van, a római császárság I. századában élt, nagybátyja biztatására kezdett gazdálkodni, s barátai ösztönzésére vált szakíróvá.

A mezőgazdasággal foglalkozó írók munkáinak sorában Columella műve M. P. Cato, M. T. Varro és Vergilius művei után századokon keresztül a legismertebb és legtöbbet forgatott agrárirodalomnak számított. Ez a sok töredéket hagyományozó latin próza egyik legteljesebb munkája, ami terjedelmében talán a ránk maradt leghosszabb, a maga csorbítatlan egészében fennmaradt prózai szöveg. Teljessége azonban nem csak szövegének egészét jelenti, hanem elmondhatjuk, hogy ez az egyazon témáról szóló tanulmányok legter-

jedelmesebbike. Columella, mint Bevezetésében hangsúlyozza, a mezőgazdaságot nem pusztán foglalatosságnak, hanem Catóhoz hasonlóan erkölcsformáló erőnek is tekinti, s ugyanazt az értékrendet szeretné visszaállítani, ami a korai köztársaságra volt jellemző. Fájón nehezményezi az istenek által a rómaiakra ruházott tudás elértékellenedését, a birodalmi áruk versenyében az itáliai mezőgazdaság hanyatlását. A helyzetet változtatandó tárja olvasói elé az intenzív gazdálkodást propagáló munkáját, hogy őt idézve „szakértelemmel, befektetéssel és munkakedvvel” ismét virágzó gazdaságok tegyék Rómát gazdaggá. Ő maga sem volt munkakedv híján, s munkája a szükséges szakértelem forrásául szolgált a befektetéssel bíróknak.

A mezőgazdaságról (*Rei rusticae libri XII*) tizenkét könyve felosztásában és logikájában Varro és Vergilius munkáit követi, azaz először a földművelésről, majd az állattenyésztésről szóló ismereteket taglalja. Elődeinek munkáihoz hasonlóan még logikusabban és következetesebben építi fel művét. Az első öt könyv a földműveléssel foglalkozik. A legalapvetőbb ismereteken

